

LD17/01234

Miljöredovisning 2016

Innehåll

Förord	3
Miljöpolicy	4
Nationella miljö kvalitetsmålen	5
Landstingets miljömålsarbete	6
Systematiskt miljöarbete	7
Upphandling och inköp	9
Avfall	11
Energi	13
Kemikalier och läkemedel	14
Livsmedel	17
Resor och transporter	19
Textilier	21

Förord

I februari 2016 beslutade Landstingsfullmäktige om nya miljömål för perioden 2016-2020. Utifrån miljömålen har tjänstemannaledningen tagit fram en miljöplan med aktiviteter, uppföljningsmått och fördelat ansvar. De nya miljömålen utgör konkreta målformuleringar inom de åtta områden där landstinget har sin största miljöpåverkan. Denna redovisning är en uppföljning av 2016 års arbete för att nå landstingets miljömål.

Likt tidigare år finns det områden där landstingets arbete är mer framgångsrikt än inom andra områden. Landstingets arbete med energihushållning samt antibiotikaföreskrivning är de två områden där vi i nationell jämförelse mellan landsting och regioner ligger i framkant.

Inom livsmedel samt resor och transporter har vi fortsatt stora utmaningar att jobba med för att minska vår miljöpåverkan och nå upp till beslutade mål.

Textilier är ett område som inte funnits med i tidigare miljömål. Anledning till att textilier är ett fokusområde för Landstinget Dalarna är att landstinget bedriver ett eget tvätteri samt att miljöpåverkan från framställningen av textilier är stor. Arbetet under 2016 har fokuserat på att hitta en samarbetspartner för återanvändning av landstingets kasserade textilier.

Återanvändning av textilierna innebär samtidigt minskade avfallsmängder.

Arbetet med att riskbedöma faroklassade kemikalier har hittills gått i en allt för långsam takt. Upphandling av nytt kemikalierregister som genomfördes under slutet av 2016 bedöms kunna ge större möjligheter att genomföra erforderliga riskbedömningar.

Anders Nordahl

Miljöchef

Landstinget Dalarna

Miljöpolicy

En god miljö är en förutsättning för god hälsa. Landstinget Dalarna är länets största arbetsgivare med verksamhet inom vård, utbildning och kultur och har som stor aktör i samhället en viktig roll i arbetet för en bättre miljö. Miljöarbetet ska bedrivas systematiskt och med ständiga förbättringar.

I Landstinget Dalarna ska vi ta vår del av miljöansvaret i samhället och låta hänsyn till miljön vara en naturlig del i all verksamhet genom att:

- Arbeta för att förebygga och minska utsläppen av klimat- och miljöskadliga ämnen till luft, mark och vatten
- Hushålla med naturens resurser för att minska avfallsmängderna
- Följa lagar och andra krav
- Sprida och fördjupa kunskaper om ekologiskt hållbar utveckling bland medarbetare och förtroendevalda
- Göra miljöbedömningar inför beslut
- Ställa miljökrav vid upphandling av varor och tjänster
- Samverka med andra organisationer för ett ekologiskt hållbart samhälle
- Informera om landstingets miljöarbete

Fastställd av Landstingsfullmäktige 2009-11-23

Nationella miljö kvalitetsmålen

Riksdagen har beslutat om 16 miljö kvalitetsmål som ska styra det svenska miljöarbetet. Det är regeringens ansvar att målen uppnås. Det ska gå en röd tråd från de nationella miljömålen till det regionala och lokala miljöarbetet som bedrivs av bland annat länsstyrelsen, kommuner och landsting.

I bilden nedan visas en sammanfattning av de 16 miljö kvalitetsmålen. I varje avsnitt i miljöredovisningen kommer de miljö kvalitetsmål som berörs att presenteras. Avsnitten för *Systematiskt miljöarbete* och *Upphandling och inköp* är undantagna då de kan ha en påverkan på samtliga miljö kvalitetsmål.

Illustratör: Tobias Flygar, källa: www.miljomal.se

Landstingets miljömålsarbete

Landstingets omfattande verksamhet har en stor påverkan på den yttre miljön genom användandet av naturresurser i form av energi och material samt genom utsläpp till luft, mark och vatten. Det miljöarbete som bedrivs inom landstinget utgör en del av de regionala insatserna för att nå de sexton nationella miljö kvalitetsmålen.

Landstinget har identifierat åtta strategiska miljöområden:

- Systematiskt miljöarbete
- Upphandling och inköp
- Avfall
- Energi
- Kemiska produkter och läkemedel
- Livsmedel
- Resor och Transporter
- Textilier

Utifrån landstingets miljöpolicy, nationella och regionala miljö kvalitetsmål samt inventering av miljö påverkan från landstingets verksamheter har övergripande målområden för miljöarbetet fastställts i Landstinget Dalarnas miljöplan 2016-2020.

En viktig del i att nå de nationella, regionala och lokala miljö kvalitetsmålen är att samverka i både nationella och regionala nätverk. Landstinget deltar aktivt med representanter i de nationella nätverken:

- Landstingens miljöchefer (LMC)
- Varuförsörjningens miljögrupp
- Landstingens och Regionernas Avfallsråd (LRA)
- Landstingens nätverk för läkemedel och miljö
- Nationella substitutionsgruppen för kemiska tandvårdsprodukter
- Tandvård miljö

Landstinget är även aktiv i regionala nätverk:

- Byggdialog Dalarna
- Nätverket för hållbar konsumtion
- Nätverket för avfallsförebyggande
- Kommunnätverket Giftfri vardag

Systematiskt miljöarbete

Mål	Måluppfyllelse
2016 ska rapportering och hantering av avvikelser ske på ett enhetligt sätt inom hela landstinget	 <p>Rapportering kan ske på ett enhetligt sätt men hanteringen av ärenden behöver förbättras.</p>
2017 ska ny miljöpolicy vara beslutad av landstingsfullmäktige	Arbetet är ej påbörjat.
2017 ska landstingets gemensamma ledningssystem innefatta miljöledning och följa ISO 14001:2015	 <p>Målet att landstinget gemensamma ledningssystem innefattar miljöledning och följa ISO 14001:2015 är påbörjat och kommer slutföras under våren 2017.</p>

Landstinget arbetar enligt miljöledningsstandarden ISO 14001, vilket ger en struktur för hur miljöarbetet ska bedrivas. Under 2015 kom en ny version av standarden där de största förändringarna är att organisationer ska arbeta utifrån ett livscykelperspektiv och att ledningens roll betonas på ett tydligare sätt.

Under 2016 har landstinget arbetat med att revidera miljöledningssystemet så att det följer standarden och integreras i landstingets gemensamma ledningssystem. Det har innefattat att omarbeta de styrande dokumenten så att de både följer standarden och ger ett faktiskt stöd för landstingets verksamheter.

Miljöutredning

2010 genomfördes en bedömning av landstingets miljöpåverkande aktiviteter och den har sedan dess legat till grund för landstingets miljöarbete. Under 2016 påbörjades en ny miljöbedömning som kommer att slutföras under första kvartalet 2017. I miljöutredningen kommer landstingets miljöpåverkande aktiviteter att identifieras utifrån de nio planetära gränsvärdena.

Utifrån miljöutredningen kan landstinget se vilka områden och åtgärder som ska prioriteras utifrån de nio olika miljöaspekterna.

Revisioner

Interna miljörevisioner genomförs i syfte att säkerställa att miljöarbetet bedrivs enligt standarden samt landstingets styrande dokument och mål. Internrevision genomförs av landstingsanställda med en speciell revisorsutbildning.

Interna revisioner har genomförts enligt plan inom Landstingsservice, Landstingsfastigheter, Folkvandvården samt Kultur och bildning. Inom Central förvaltning och Hälso- och

sjukvårdsförvaltningen har det inte genomförts några internrevisioner med anledning av resursbrist.

Externa revisioner genomförs årligen på de certifierade förvaltningarna Landstingsfastigheter och Landstingsservice. Revisionerna ska säkerställa att verksamheterna arbetar enligt gällande ISO-standard och landstingets styrande dokument. Genomförda revisioner visar att dessa förvaltningar bedriver ett miljöarbete i enlighet med kraven.

Avvikelser och förbättringsförslag

Genom avvikelser och förbättringsförslag kan ständiga förbättringar uppnås i miljöarbetet. För att systematiskt kunna rapportera och följa upp avvikelser och förbättringsförslag krävs ett gemensamt rapporteringssystem som används inom hela organisationen. Under 2016 fick samtliga förvaltningar tillgång till avvikelshanteringssystemet Synergi. Det finns dock fortsatta implementerings- och utbildningsbehov inom några förvaltningar.

Ledningens genomgång

Högsta ledningen ska med planerade intervall genomföra uppföljning av miljöledningssystemet för att säkerställa att organisationen når uppställda krav och mål samt hanterar avvikelser och klagomål. Denna uppföljning genomförs i ett forum som heter ledningens genomgång.

Landstingets högsta ledning genomförde ledningens genomgång våren 2016. Underlag samlades inför ledningens genomgång in, från bland annat landstingets miljöchef och förvaltningscheferna med syfte att ha ett så brett beslutsunderlag som möjligt.

På förvaltningsnivå har ledningens genomgång genomförts inom Kultur och bildning, Folktandvården, Landstingsservice och Landstingsfastigheter.

Utbildning och kommunikation

Utbildning och kommunikation är centrala delar för ett aktivt miljöarbete. Inom samtliga förvaltningar har det genomförts träffar för verksamheternas miljöombud. Det är en möjlighet för miljöombuden att ta del av den senaste informationen samt att få utrymme att ta upp aktuella frågeställningar.

Under året genomfördes två grundkurser i miljö för chefer och miljöombud. Under kursen får deltagarna lära sig mer om komplexiteten på miljöområdet och grunden i landstingets systematiska miljöarbete. Det är även ett tillfälle för deltagarna att ta upp egna frågeställningar utifrån verksamheternas behov.

Säkerhets- och miljöavdelningen har tagit fram tre nyhetsblad under året som har publicerats på intranätet samt skickats ut till miljöombuden. Nyhetsbladen tar upp det senaste inom miljöområdet och utgör underlag till miljöombuden för att sprida information till medarbetarna vid exempelvis arbetsplatsträffar. Den externa kommunikationen om landstingets miljöarbete kan förbättras.

Inför 2017

- Slutföra miljöutredningen och analysera resultaten.
- Integrera det reviderade miljöledningssystemet i landstingets gemensamma ledningssystem.
- Ta fram en ny miljöpolicy för beslut.
- Revidera e-utbildningen miljö som ska ge en grundläggande miljökunskap för samtliga anställda.

Upphandling och inköp

Mål	Måloppfyllelse
2019 ska klimatpåverkan, räknat som CO ₂ -ekvivalenter, av de identifierade förbrukningsartiklarna minska med 15 % jämfört med 2015	 <p>Aktiviteter för målområdet är påbörjat. Under 2016 har förbrukningsartiklarna identifierats och klimatpåverkan för basåret 2015 är fastslaget.</p>
2019 ska relevanta miljökrav ställas i samtliga upphandlingar	 <p>Under 2016 ställdes relevanta miljökrav i de upphandlingar som genomfördes.</p>

Landstinget har under året identifierat tolv förbrukningsartiklar att arbeta med för att minska klimatpåverkan. Totalt uppgick klimatpåverkan för dessa artiklar, beräknat som CO₂-ekvivalenter, till 620 ton för basåret 2015. Det är lika mycket som ungefär 240 mellanstora dieselbilar släpper ut årligen.

Enligt landstingets mål ska klimatpåverkan från dessa artiklar minska med 15 % till 2019. För att uppnå målet ska vi arbeta med att minska förbrukningen, minimera svinnet och byta ut materialet i produkterna till något som har mindre klimatpåverkan, exempelvis papper eller bioplast. Genom samarbete med andra offentliga aktörer, såväl inom Varuförsörjningen som nationellt, kommer landstinget fortsätta arbeta för att nya produkter som har en lägre klimatpåverkan ska upphandlas och utvecklas. Där kan bland annat biobaserad plast spela en stor roll för att minska klimatpåverkan.

Säkerhets- och miljöavdelningen har under året varit med och ställt specifika miljökrav i ett flertal upphandlingar, bland annat av möbler och bilar. Det har bland annat resulterat i att landstinget har upphandlat två stycken elbilar som kommer att levereras under första halvåret 2017.

Under 2016 påbörjades en uppföljning av landstingens och regionernas uppförandekod¹ avseende leverantörer av frukt- och grönt. Uppförandekoden är ett samarbete mellan samtliga landsting och regioner och den ställer krav på socialt ansvarstagande från de leverantörer som levererar varor och tjänster till landstingen och regionerna. Den ska säkerställa goda arbetsrättsliga förhållanden i hela leverantörskedjan. Uppföljningen av leverantörer inom frukt- och grönt genomförs gemensamt av Landstinget Dalarna, Region Uppsala, Region Västmanland och Region Gävleborg. Arbetet har bedrivits i ett flertal steg där det första steget var att skicka ut en frågeenkät som leverantörerna svarade på. Utifrån svaren genomfördes en revision där en revisor tillsammans med en representant från

¹ www.hallbarupphandling.se/leverantoersansvar

landstingen träffade leverantören. Utifrån svaren på frågorna granskas hur leverantören säkerställer att kraven i uppförandekoden uppnås i hela leverantörskedjan.

Resultatet kommer att presenteras under första halvåret 2017.

Landstingsfastigheter beaktar miljö- och klimatfrågor genom att bygga enligt ett miljöklassningssystem där det finns en strukturerad metodik att följa. Metodiken vägleder miljöarbetet i alla delar av byggprocessen. Val av material och övrig miljöpåverkan kan sedan kommuniceras till brukare/kunder på ett enkelt och pedagogiskt sätt.

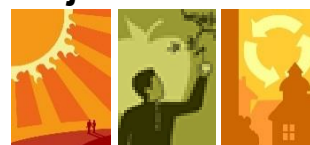
LD Hjälpmedel har under året fortsatt arbetat med att öka återanvändningsgraden av hjälpmedel. På det viset minskar miljöpåverkan från både nyinköp och avfall.

Inför 2017

- Identifiera och genomföra åtgärder för att minska klimatpåverkan av de identifierade förbrukningsartiklarna.
- Implementera miljömärkning i Raindance för att tydliggöra bästa miljöval i upphandlat sortiment.
- Genomföra uppföljningar av miljökrav och uppförandekoden i ingångna avtal.

Avfall

Miljökvalitetsmål

Mål	Måluppfyllelse
2020 ska materialåtervinningsgraden uppgå till minst 35 %, exkl. matavfall och byggnadsavfall, av den totala avfallsmängden från lasarett.	 <p>Materialåtervinningsgraden för 2016 är 25 %. Med nuvarande takt bedöms det vara svårt att nå målet för 2020.</p>
2020 ska mängden avfall per vårdtillfälle minskat med 5 % i jämförelse med 2015	 <p>Avfallsmängden per vårdtillfälle har minskat med 1,7 % för 2016 jämfört med 2015.</p>

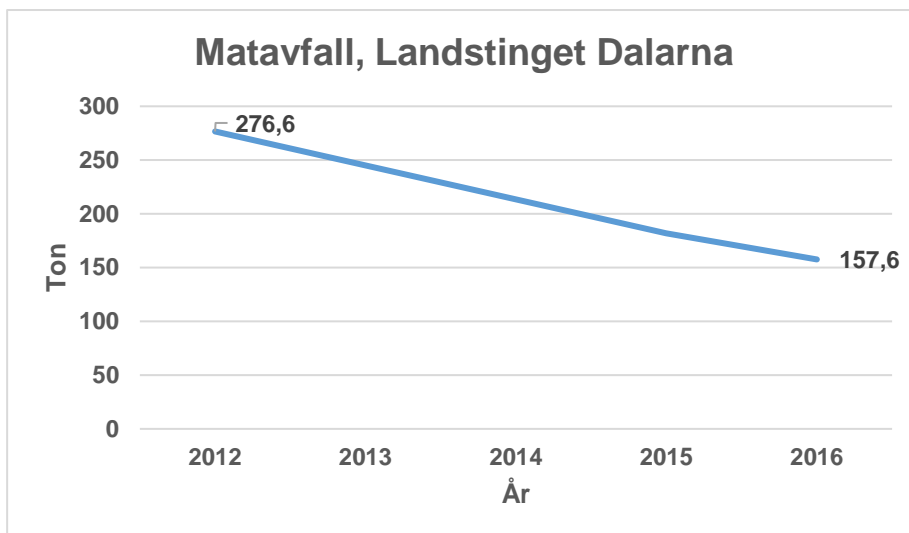
Landstinget har arbetat med ett flertal aktiviteter för att förbättra avfallshanteringen och minimera avfallet. Tillsammans med avfallsentreprenören Stena har besök genomförts på samtliga lasarett för att identifiera avfallsströmmar och ta fram förslag på aktiviteter för att öka källsorteringen och minska avfallet. En aktivitetslista har upprättats med åtgärder som planeras under kommande år.

Materialåtervinningsgraden har minskat något jämfört med 2015. Det beror till stor del på att mängden avfall i de källsorterade fraktionerna, framförallt blandpapper, metall, elektronik och sekretess har minskat. Detta ska ställas i relation till att den brännbara fraktionen ligger kvar på oförändrad mängd medan deponi, trä och osorterat har ökat något vilket resulterar i att materialåtervinningsgraden sjunker.

Matavfall

Under hösten infördes matavfallsutsortering på Avesta lasarett och därmed sorteras matavfall på samtliga lasarett och majoriteten av övriga verksamheter. Genom att sortera ut matavfall bidrar landstinget till produktion av biogas och jordförbättringsmedel. Framförallt Biogasproduktionen bidrar till ett minskat behov av fossila bränslen.

Landstinget har under en längre tid arbetat aktivt med att minska matsvinnet för att på så sätt minimera mängden matavfall. Landstingsservice arbetar aktivt med att minimera svinnet i produktionskök och i restauranger. Genom att kommunicera direkt med avdelningar och genomföra matsvinnsmätningar arbetar Landstingsservice för att minimera matsvinnet i samtliga livsmedelsled. Sedan 2012 har matavfallet minskat med 57 % och landstinget arbetar vidare för att denna positiva utveckling ska fortsätta.

LD-Returen

LD-Returen har blivit en etablerad tjänst där framförallt möbler förmedlas från möbelförråd på lasaretten till landstingets verksamheter. Återbruk av möbler är ett konkret sätt att förebygga avfall och minska klimatpåverkan genom uteblivna nyinköp. Under året har 144 möbler förmedlas till verksamheter inom landstinget vilket lett till en minskad klimatpåverkan, räknat i CO₂-ekvivalenter, med minst 3 ton.

Landstinget har initierat ett samarbete med kommunerna med syfte att se om det går att bygga upp en gemensam plattform för återbruk av möbler inom offentliga verksamheter i Dalarna. Under hösten hölls ett första möte med Falu- och Borlänge kommuner som båda visade ett intresse för frågan. Kommande år får det utkristallisera sig om det finns möjlighet att samarbeta vidare i frågan.

Byggavfall

Byggavfall exkluderas i landstingets avfallssammanställning och redovisning av nyckeltal. Landstingsfastigheter arbetar aktivt med att minska avfall från om- och nybyggnationer genom att ställa krav på entreprenörer avseende källsortering och byggmaterial.

Inför 2017

- Renovera miljörum för att öka möjligheten till en god källsortering
- Inkludera LD-Returen i landstingets inköpsriktlinjer för att tydliggöra prioriteringsordningen.
- Genomföra identifierade åtgärder för att förebygga avfall och öka källsorteringen i samarbete med Stena.
- Tillsammans med andra offentliga verksamheter utreda möjligheten kring gemensam returverksamhet.

Energi

Miljökvalitetsmål

Mål	Målopuffyllelse
2020 ska energianvändningen uppgå till högst 150 kWh/m ²	<p>För 2016 användes 152,6 kWh/m².</p>
2020 ska all el som köps in fortsatt komma från förnyelsebara energislag	<p>Målet är uppnått.</p>

Landstinget fortsätter att enbart köpa el från förnyelsebara energislag, 2016 var mixen 74 % vattenkraft, 24 % vindkraft och 1 % solenergi. Genom att använda el från förnyelsebara källor bidra landstinget till en hållbar elproduktion.

För att minska energianvändningen arbetar landstinget med ett antal aktiviteter. Ett sätt att motivera verksamheterna har varit miljökontrakt. I miljökontraktet förbinder sig verksamheterna att genomföra åtgärder för att minimera energianvändningen och källsortera det avfall som uppstår, i gengäld får verksamheterna 2 % hyressänkning. 2016 hade 77 % av de verksamheter som kan tecknat miljökontrakt.

Säkerhets- och miljöavdelningen genomförde under 2016 tillsammans med upphandlingsenheten, Landstingsfastigheter och Medicinsk Teknik en utvärdering av energikraven vid upphandling av medicinteknisk utrustning. Arbetet fokuserade på disk- och spoldesinfektioner samt röntgenutrustning som är stora energiförbrukare.

Arbetet mynnande ut i kunskap om energikrav som kan användas i kommande upphandlingar samt om vikten av utbildning för personalen som använder utrustningen. Framförallt har handhavandet av desinfektionsutrustning en stor påverkan på energianvändningen och genom att genomföra rätt åtgärder kan energianvändningen minska.

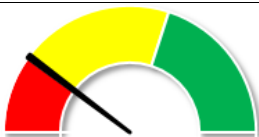

Inför 2017

- Revidera och marknadsföra miljökontrakt som kan tecknas med Landstingsfastigheter.
- Säkerställa att krav på energiförbrukningen ställs i relevanta upphandlingar av apparatur.

Kemikalier och läkemedel

Miljökvalitetsmål

Mål	Måluppfyllelse
2019 ska 20 % av de kemiska produkter som finns upptagna på substitutionslista vara utbytt	Arbetet med att ta fram en substitutionslista är ej påbörjat.
2019 ska samtliga faromärkta kemiska produkter som används vara riskbedömda	 Arbetet är påbörjat. Nytt kemikalierregister som införs under 2017 kan ge bättre förutsättningar för genomförandet av riskbedömningar.
2019 ska antibiotikarecept inte överstiga 250 recept per 1000 innevånare och år	 268 recept per 1000 innevånare 2016 vilket är en minskning med 6,6 % jämfört med 2015.

Under hösten påbörjades ett arbete med att upphandla ett nytt kemikaliehanteringssystem till landstinget. Arbetet har drivits av säkerhets- och miljöavdelningen med stöd av upphandlingsenheten. Det stod klart i slutet av året att det nya systemet blir iChemistry som kommer att tas i bruk under första halvan av 2017.

För att möjliggöra ett strukturerat kemikaliearbete krävs det god kontroll över vilka kemikalier som hanteras och i vilka mängder. Landstingets kemikaliehanteringssystem bygger till stor del på en automatisk överföring av inköp från inköpssystemet Raindance.

Landstinget behöver arbeta vidare med att få samtliga inköp att gå via Raindance för att säkerställa att samtliga kemikalier som hanteras av landstingets verksamheter finns registrerat i kemikaliehanteringssystemet.

Substitutioner av kemiska produkter

Landstingets användning av utfasningsämnen sker framförallt i olika former av reagens som används i utrustning på landstingets olika laboratorier. För att minska mängden reagens med kemikalier som finns på utfasningslistan måste kemikaliekrav ställas vid upphandlingen. Detta är uppenbarligen ett arbete som landstinget måste stärka då användning av utfasningsämnen har ökat de senaste åren på grund av att ny utrustning har upphandlats utan att kemikaliekrav ställts.

Riskbedömningar

Under 2016 påbörjades arbetet med att riskbedöma samtliga CMR-ämnen (cancerogena, mutagena och reproduktionshämmande) som landstingets verksamheter använder. En riskbedömningsmall togs fram för arbetet som skickades ut till berörda verksamheter via

systemet Synergi. Det åligger verksamheterna att genomföra riskbedömningar på de aktuella produkterna och rapportera in det i Synergi. Det finns flertalet verksamheter som inte är klara med riskbedömningarna och arbetet kommer fortsätta under 2017.

Kemikalier i leksaker

En viktig del av landstingets miljöarbete är att minimera kemikalier som finns i produkter och varor. Kemikalier som finns i till exempel plastmaterial kan vid hudkontakt läcka och tas upp av kroppen, vilket kan leda till oönskade konsekvenser. Under året har landstinget arbetat fram riktlinjer för giffria leksaker. Det innebär att särskilda kemikaliekraav ska vara uppfyllda för de leksaker som landstinget köper in och samma krav gäller för att ta emot gåvor av leksaker. Som komplement har det även tagits fram en checklista som ska användas för att säkerställa att befintliga leksaker uppfyller kraven. Riktlinjerna och checklistan är ute på remiss och väntas vara beslutade under första halvåret 2017.

I befintligt avtal för inköp av leksaker har de leksaker som uppfyller kemikaliekraaven märkts ut med Naturskyddsföreningens miljösymbol "Giffri förskola" som används även av kommunerna och dess förskolor. Säkerhets- och miljöavdelningen finns även representerad i kommunnätverket Giffri vardag.

Säkerhets- och miljöavdelningen har arbetat fram en målarbok som ska finnas tillgänglig i väntrum och andra platser där barn förväntas vistas. Målarboken innehåller förutom bilder att färglägga även kemikalieinformation och tips till föräldrarna för att skapa en så giffri vardag som möjligt. Målarboken är också tänkt som ett alternativ till leksaker i väntrummet för att minska smittrisken. Under första halvåret 2017 kommer ett pilotprojekt genomföras där målarboken kommer finnas på ett antal vårdinrättningar.

Lustgas

Lustgas är en starkt klimatpåverkande gas där 1 kg lustgas (N₂O) motsvarar 298 kg CO₂-ekvivalenter. Landstingets största förbrukare av lustgas utgörs av förlossningen vid Falu lasarett. I genomsnitt används 1 kg lustgas per förlossning. Antalet förlossningar uppgår till ca 3 300 per år. Vid förlossningen finns ingen reningsanläggning så den förbrukade mängden lustgas genererar en klimatpåverkan motsvarande ca 983 ton CO₂-ekvivalenter. Lustgas används även inom tandvården och barn- och ungdomsmedicin. Vid dessa verksamheter finns mobila anläggningar för destruktion av lustgas. Landstinget kommer i början av 2017 att ansöka om bidrag till Klimatklivet för inköp och installation av en lustgasreningsanläggning vid förlossningen.

Antibiotika

Landstinget arbetar fortsatt aktivt med antibiotikaanvändning inom både öppen- och slutenvården så att antibiotika endast används när det verkligen är nödvändigt. Antibiotikaanvändningen är ett nationellt nyckeltal som regelbundet följs upp. Under 2016 skrevs i Dalarna 268 recept per 1000 innevånare vilket är en minskning med 6,6 % jämfört med 2015.

Landstingets Stramagrupp arbetar för att sprida landstingets framtagna riktlinjer och genomför utbildningsinsatser för förskrivande personal. De ger även kontinuerligt återkoppling till förskrivande personal med förskrivningsdata, allt för att landstinget ska fortsätta att ha en restriktiv hållning till användandet av antibiotika.

Varje vårdcentral får även besök av en informationsläkare två gånger per år som bland annat uppmärksammar arbetet med att minimera användningen av antibiotika. Landstinget arbetar

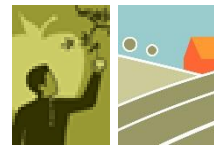
även med att förebygga vårdrelaterade infektioner vilket leder till ett minskat behov av antibiotika.

Inför 2017

- Fortsatt arbete för att genomföra riskbedömningar.
- Identifiera möjliga substitutioner av kemiska produkter.
- Besluta om riktlinjer för giffria leksaker.
- Införa och utbilda kring nytt kemikalierregister.

Livsmedel

Miljö kvalitetsmål

Mål	Måluppfyllelse
2017 ska landstinget ha en metodik för att mäta och följa upp matsvinnet i hela livsmedelskedjan	 <p>Metodik för mätning finns. Arbeta pågår med ta fram rutiner för respektive kök.</p>
2020 ska andelen miljömärkta livsmedel uppgå till 50 % (kostnad)	 <p>Andelen miljömärkta livsmedel uppgick till 32 % för 2016.</p>
2020 ska andelen matsvinn från patientmåltider vara max 8 % av total mängd utlevererade mat	 <p>Målet bedöms vara svårt att nå.</p>

Matsvinn

Kostservice på Falu lasarett mäter matsvinn en vecka per månad under en 10 månadsperiod varje år. Mätningarna genomförs i de olika delarna av livsmedelskedjan, produktionssvinn, måltidssvinn patientmåltider, beställningssvinn och tallrikssvinn i restaurang och caféer. Det ger ett gott statistikunderlag som kan användas för att genomföra åtgärder och mäta förbättringar.

Landstinget har som mål att till 2020 ska andelen matsvinn från patientmåltiderna vara max 8 % av total mängd utlevererad mat. 2016 uppvisar ett matsvinn på 22,6 % från patientmåltiderna.

Erfarenhetsutbyte sker vid nätverksträffar i länet tillsammans med andra kostverksamheter i Dalarna. Ett samarbete har även inletts mellan Kostservice och folkhögskolornas kökspersonal. Målet är att hitta gemensamma metoder för matsvinnsmätningar och att utbyta erfarenheter.

Miljömärkta livsmedel.

Arbetet med att öka andelen miljömärkta livsmedel pågår ständigt i landstingets kostverksamheter. Tillgången till miljömärkta livsmedel för en rimlig kostnad bedöms vara låg. Brist på uppfödning av miljömärkta djur gör att tillgången/produktionen av köttråvara är lägre än efterfrågan.

Folkhögskolorna serverar den högsta andelen miljömärkta livsmedel i LD. Fornby folkhögskola uppnådde 56,4 % miljömärkta livsmedel för 2016. Målet för Kultur och bildningsförvaltningen är att andelen miljömärkta livsmedel ska vara minst 50 % 2018.

Folkhögskolornas kök arbetar för att minska klimatpåverkan från livsmedlen på många olika sätt: Vegetariska dagar, mindre mängd kött i maten, kyckling (svensk) istället för nötkött, årstidsanpassade grönsaksbufféer m.m.

Inför 2017

- Fortsätta arbetet med att mäta matsvinn inom lasarettens kök.
- Få till gemensamma mätningar av matsvinn vid folkhögskolornas kök.

Resor och transporter

Miljökvalitetsmål

Mål	Måluppfyllelse
2019 ska 5 % av landstingets personbilar utgöras av elbilar	 Under 2016 upphandlades landstingets två första elbilar.
2020 ska CO ₂ -utsläppen (kg/år) från tjänsteresor med personbilar minskat med 25 % jämfört med 2015	 CO ₂ -utsläppen från tjänsteresor med personbilar var 8,3 % lägre 2016 jämfört med 2015.
2020 ska utsläppen för landstingets personbilar vara i medeltal max 95 g CO ₂ /km	 2016 var utsläppen från landstingens personbilar i medeltal 105,4 g CO ₂ /km. Motsvarande siffra för 2015 var 112,5 g CO ₂ /km.

Landstinget har fortsatt arbetet med att utveckla och implementera teknik för att möjliggöra fler distansmöten. Landstinget har nu en etablerad plattform för att koppla upp dator till dator för distansmöten, vilket medför att fler kan välja den mötesformen utan att behöva boka upp de större videokonferensrummen. Det finns dock ingen statistik över användandet av distanstekniken.

Att gå över till distansmöten uppmärksammades även när årets miljöpris delades ut. Det gick till barn- och ungdomsmottagningen i Mora som på eget initiativ införskaffat en videokonferensutrustning som används till i princip samtliga möten. Den arbetstid som sparats in på den minskade restiden har möjliggjort att läkarna på mottagningen nu kan behandla tre patienter fler i veckan. De använder även videotekniken till att koppla upp sig mot specialister i Uppsala och på så sätt kan patienten träffa både en läkare i Mora och en specialist från Uppsala.

För att främja övergången till förnyelsebara bränslen och elbilar installerade landstinget den första laddstolpen på Falu lasarets besöksparkering under hösten. Den möjliggör laddning av två bilar åt gången och ska ses som ett första steg i att bygga ut infrastrukturen för elbilar.

Landstinget har även genomfört den första upphandlingen av två elbilar. De ska användas av en verksamhet som utgår från Falu lasarett och som bedriver verksamhet inom Falu

kommun. Elbilarna kommer att levereras under första halvåret 2017. Investeringar som dessa är nödvändiga för att påbörja omställningen av transportsektorn som leder till minskade utsläpp av både partiklar och klimatgaser.

Det sammanlagda koldioxidutsläppet från landstingets tjänsteresor med personbilar² uppgick till 987 ton CO₂. Jämfört med 2015 så minskade koldioxidutsläppen med 8,3 % från tjänsteresor med personbil.

Utbyte av del av fordonsparken har inneburit att landstinget har 31 % miljöbilar enligt 2013 års miljöbilsdefinition. Landstingets leasingbilar släpper ut 105,4 g CO₂/km som medeltal. Jämfört med 2015 är det en minskning med 7,1 g CO₂/km (6,3 %).

För att främja resor med kollektivtrafiken har landstingets personal sedan något år tillbaka möjlighet att teckna subventionerade busskort från Dalatrafik. Under 2016 köptes 518 personer ett sådant busskort.

Landstingsservice har arbetat med ytterligare ruttoptimering för yttre transporter. Detta har resulterat i 3 % minskning i antalet körda mil (totalt 64 639 mil 2016). Samtransport sker av olika godsslag bland annat förbrukningsmaterial från Mediq, artiklar från LD Hjälpmedel, läkemedel och dialysvätskor från Apoteket, samt tvätt från Fredriksberg.

Inför 2017

- Utvärdera möjligheten att använda HVO³ i våra tunga fordon.
- Utvärdera användningen av de elbilar som levereras under 2017 för att skapa underlag för kommande upphandlingar.
- Ta fram en strategi gällande laddstolpar.

² Resor med leasingbilar, korttidshyrda bilar, verksamhetsägda bilar samt privata bilar.

³ Hydrerade vegetabiliska oljor, ett förnybart drivmedel som framställs från avfall och olika restprodukter.

Textilier

Miljökvalitetsmål

Mål	Måluppfyllelse
2019 ska allt textilavfall återanvändas eller återvinnas	 <p>Arbetet för att hitta en samarbetspart för återbruk inleddes under 2016.</p>

Landstinget uppmärksammade under våren att företaget ReturTex etablerade sig i Avesta. Företaget som biståndsorganisationen Human Bridge står bakom tar emot och sorterar begagnade kläder som framförallt privatperson skänker genom Human Bridge insamlingsbehållare.

Etableringen medförde att landstinget tog kontakt med ReturTex i syfte att se över möjligheten att skänka utrangerade kläder från landstinget som bistånd. Under hösten identifierade båda parter att ett sådant bistånd ska hanteras direkt av Human Bridge. Under första halvåret 2017 planeras ett samarbete att inledas med förhoppning om att så stor del av landstingets utrangerade textilier som möjligt ska gå till bistånd. Förutom att miljön vinner på att textilierna får en förlängd livslängd så bidrar även landstinget till en förbättrad arbetsmiljö i utsatta länder.

Landstingets tre folkhögskolor har anordnat offentliga klädbytardagar för att öka återanvändningen av textilier i samhället. Miljöpåverkan från textilier har också behandlats i undervisningen på textila kurser och i samband med Agenda 2030-temadagar.

Inför 2017

- Utveckla samarbetet med Human Bridge.
- Omvärldsbevakning för att se över möjligheten till återvinning av textilier.